

Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi

Published by

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/atdd>

Winter 2022 / 9-4

<https://doi.org/10.46868/atdd>

Siyonizm'in Doğuşuyla Ortaya Çıkan İsrail-Filistin Sorunu: Arap-İsrail Savaşlarının Hüzün Sonu

Elvin Abdurahmanlı*
ORCID-0000-0002-0629-8317

Öz

Makalede özellikle ‘‘Siyonizm’’ hareketlerinin ortaya çıkışı ve tarihsel sürecinden bahsedilmiştir. Theodor Herzl’in katılımıyla 1897 yılına gelindiğinde ise İsveç’in Basel’de şehrinde ilk Siyonist Kongresi yapılması hakkında makalede bilgi verilmiştir. ‘‘Siyonizm’’ hareketlerinin ortaya çıkış süreciyle ilgili makalenin bir kısmında ise birinci ve ikinci dünya savaşları arasındaki ileri düzeyde arttığı söz edilmiştir. 1917 yılına gelindiğinde ise bir nevi Yahudi halkına meşrulaştırıcı olarak görünen ve devlet vaat eden Balfour Deklarasyonunun imzalanmasıyla sonuçlanan anlaşmanın içeriğinin ne olduğuna değinilmiştir. Makalede Yahudilerin Osmanlıdan Filistin’de bir devlet kurma isteklerinden ve Osmanlı Padişahı 2 Abdülhamit’e verdikleri vaatlerin içeriğinden ve Osmanlı Padişahının verdiği cevabın içeriğinden bahsedilmiştir. Bu makalede birinci, İkinci ve üçüncü Arap-İsrail savaşının taraflarından ve sonuçlarından bahsedilmiştir. Arap-İsrail savaşları dönemlerinde BMGK’nun tutumundan ve Türkiye Cumhuriyeti’nin İsrail Filistin sorununda arabuluculuk diplomasisinden bahsedilmektedir.

Anahtar Kelimeler: BMGK, Siyonizm, Kudüs, Golan Tepeler, Balfour Deklarasyonu

Gönderme Tarihi: 30/12/2021

Kabul Tarihi:28/05/2022

* Dr., Azerbaycan Diaspora Bakanlığının ‘‘Karabakh is Azerbaijan’’ Milli Platformunun Türkiye Cumhuriyeti Koordinatörü ve İstihbarat İncelemeleri Uzmanı, İstanbul- Türkiye, abdurahmanlielvin@gmail.com

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

ABDURAHMANLI, E., ‘‘Siyonizm’in Doğuşuyla Ortaya Çıkan İsrail-Filistin Sorunu: Arap-İsrail Savaşlarının Hüzün Sonu’’, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. 9, S. 4, 2022, s. 1778-1798.

The Israeli-Palestinian Problem That Emerged with The Birth of Zionism: The Sad End of Arab-Israeli Wars

Elvin Abdurahmanlı*
ORCID-0000-0002-0629-8317

Abstract

The article specifically mentions the emergence and historical process of the “Zionism” movements. By 1897, with the participation of Theodor Herzl, the First Zionist Congress was held in Basel, Sweden. In a part of the article on the emergence of “Zionism” movements, it is mentioned that it has increased at an advanced level between the first and Second World Wars. By 1917, the content of the treaty was mentioned, which resulted in the signing of the Balfour Declaration, which was seen as a kind of legitimizing to the Jewish people and promised a state. In the article, the content of the Jews’ wishes to establish a state in Palestine from the Ottoman Empire and their promises to the Ottoman Sultan 2 Abdul Hamid and the contents of the answer given by the Ottoman Sultan was mentioned. This article mentions the sides and consequences of the first, second and third Arab-Israeli wars. The position of the UNSC during the Arab-Israeli wars and the mediation diplomacy of the Turkish Republic in the Israeli- Palestinian problem are mentioned.

Keywords: UNSC, Zionism, Jerusalem, Golan Heights, Balfour Declaration

Received Date: 30/12/2022

Accepted Date: 28/05/2022

---

*Doctor, Republic of Turkey Coordinator and Intelligence Investigations Specialist of the "Karabakh is Azerbaijan" National Platform of the Ministry of Diaspora of Azerbaijan, Istanbul- Turkey, abdurahmanlielvin@gmail.com

You can refer to this article as follows:

ABDURAHMANLI, E., “Siyonizm’in Doğuşuyla Ortaya Çıkan İsrail-Filistin Sorunu: Arap-İsrail Savaşlarının Hüzün Sonu”, *Academic Journal of History and Idea*, Vol. 9, Issue 4, 2022, p. 1778-1798.

Giriş

Günümüzde Siyonist hareketler halen devam etmektedir. Fakat bu hareketlerin kurulma sebepleri 1800'lı yılların daha ötesinden görülmektedir. Bu hareketin ilk kuruluş aşamaları Sovyet Çarlığı'nın baskıları ve göç politikası olmuştur. Özellikle bu hareketin bir özgür devlet kurma çabalarına değinilmiştir. Makalenin ilk başlığında bu örgüt kuruluş tarihi ve işlevi hakkında geniş kapsamlı bilgi belgeler şeklinde araştırılarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Makalede günümüzde halen süren Filistin-İsrail sorunu ele alınmıştır ve birinci, ikinci, üçüncü Arap-İsrail savaşlarının tarihsel boyutları ele alınmıştır. Arap-İsrail savaşlarının Filistin-İsrail sorununu küresel bir sorun halen getirdiğini söyleye biliriz. Nihai bir sonuca varılması için Birleşmiş Milletler Güvenlik Kurulunun dahi bu sorunun halline yetersiz kaldığı ve Arap-İsrail savaşlarının sonuçları neticesinde Filistin sorununun günümüze kadar etkisinin halen sürdüğünü söyleye biliriz. Nitekim günümüzde de Filistin-İsrail sorununda Uluslararası kuruluşların yetersiz kaldığını belirtmek yanlış olmaz.

1. Siyonist Hareketler ve İsrail Devleti Kuruluş Aşamasındaki İlk Adımlar

Siyonist kelimesi Kudüs'ün eski adı olan Sion'dan gelmektedir. Genel olarak bu harekâtın esas amacı ise kutsal kitap Tevrat'ta bahsi geçen ve İsrail Diyarı olan ve İbranicede "Eretz Yisra'el" adı ile anılan topraklar olarak gösterilen ve Filistin sınırları dâhilinde bağımsız demokratik olacak bir Yahudi devleti kurmak düşüncesi olmuştur. Bu fikrin yaygınlaşmasında esasen 1800'lü yılların ortalarında Yahudilere karşı Rusya'da başlatılan soykırım ve katliamlar sebep olmuştur. Dünyanın farklı bölgelerinde çeşitli ülkelerin uyruğu olarak yaşayan Yahudi bireylerin artık kendilerine ait bir devlet çatısı altında bir araya gelmeleri düşüncesi esasen de göç ederek yaşadıkları ülkelerde karşı karşıya kaldıkları baskı ve ayrımcılıkla yakından bağlantılıdır. Odesa'lı bir Yahudi Fizikçi ve doktor olan 1821-1891 senelerinde yaşayan Leo Pinsker 1882 yılında, tezini ortaya atmıştır. Bu tezinde Leo Pinsker Anti-Semitizmi Avrupa toplumundan tamamen kolaylıkla silinemeyeceği gerçeğini savunmuş ve Avrupa'da yaşayan Yahudilerin eşitliğinin hiçbir zaman kabul edilmeyeceği inancın olduğunu belirtmiştir. İlaveten de Batı toplumunun değişmesini beklemek yerine, Yahudi toplumunun kendi kaderlerine sahip çıkıp, kendi kaderlerini kendileri tayin etmelerini

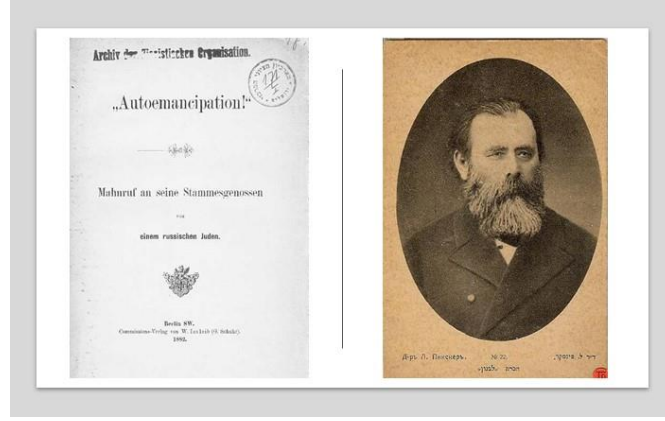
gerektiğini, bunun içinde bağımsız bir devlet kurmaları düşüncesini savunmuştur. Leo Pinsker ilaveten de Odesa’da tıp ve hukuk alanlarında eğitim almıştır.¹

Leo Pinsker’in bu harekâtı Yahudi Devlet sadece ve sadece Filistin toprakları dâhilinde kurulması gerektiği tezini savunmuş ve bu topraklar dışında ise kurulabileceği düşüncesini reddetmiştir. Leo Pinsker’in fikirlerinden etkilenen ilk Siyonist Yahudi üyeler, “Sion’u Sevenler/Sion Âşıkları Derneğini” 1882 yılında kurmuşlardır. Bu örgüt üyeleri ilk başlarda Filistin sınırları dâhilindeki arazilerde yerleşmek maksadıyla belirli küçük gruplar şeklinde örgütlenerek Filistin’e göç etmişlerdir. 1882-1903 yılları arasında yaşana bu göç faaliyetleri Aliyah adıyla Türkçede göç dalgası olarak tarihe geçmiştir. Bu göç dalgası Yahudi devletinin kurulması aşamasında önemli adımlardan biri olmuş ve ilk kalıcı Yahudi yerleşimlerinin başlangıcı olduğunu da söyleye biliriz.² 1884 yılına gelindiğinde ise Leo Pinsker Polonya’nın Kattowitz şehrinde birçok devletin katılım sağladığı ve 36 delegeyle kabul edilen kongre sonucu Filistin sınırları dâhilinde Yahudi devletinin kurulması için ilk adımlar sayılacak kolonilerin kurulması kararı alınmasında büyük etkisi olmuştur. Leo Pinsker neredeyse Avrupa’nın tamamını gezmiş ve Yahudi bireyleri Filistin sınırları dâhilinde bir devlet kurmaları için göçe ikna etmeye çalışmıştır. İlaveten de gezileri sırasında “Sion’u Sevenler/Sion Âşıkları Derneğinin” şubelerini açmış ve 6 adet Yahudi kolonisinin finanse edilmesi aşamasında birçok zengin şahıslarla görüşmüştür. Bu şahıslar içerisinde Avrupa Yahudi’lerinden sayılan "baron Edmund de Rothshild"le görüşmüş ve Filistin sınırları dâhilinde bir devlet kurmaları için ilk aşama olan koloniler için maddi kaynak temin etmesi konusunda ikna etmiştir. Leo Pinsker uzun zaman Dawn/Zion isimli derginin editörlüğünü yapmıştır.

---

¹Yüksel Kaştan, “Filistin Topraklarında Yahudi Milliyetçiliğinin Oluşumunda “Chowewe Zion”, “Bnei Brith” ve “Esra” Cemiyetlerinin Rolü, *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.15, Nevşehir 2016, s. 481-486.

² Melahat Kemal, Timeturk Haber Merkezi, <https://www.timeturk.com/siyasi-siyonizm-theodor-herzl-ve-israil-in-kurulusu/haber-186400>, (27.06.2016).

Şekil 1:Leo Pinsker -1882 “Auto-Emancipation”

Kaynak: (<https://ukrainianjewishencounter.org/en/conflict-cooperation-ukrainian-jewish-relations-bumpy-path/> 2018)³

Şekil 2:Theodor Herzl, Siyonizm'in kurucusu

Kaynak: (<https://www.timeturk.com/theodor-herzl/biyografi-805216> 2016)⁴

Siyonizm'in ideolojik temelini 1860-1904 yılları arasında yaşayan ve 1860 yılında Macaristan'ın Budapeşte şehrinde doğulan Theodor Herzl koymuştur. Theodor Herzl kendisi Viyana'da Hukuk üzerine eğitimi almıştır fakat kendi mesleği olan avukatlığı yapmamış bir araştırmacı gazeteci yazar olarak hayatını sürdürmüştür. Kendisi de bir Yahudi ailesi mensubu olmuştur ve yaptığı projeler sonucunda Siyonizm'i kurmuştur. Şekil 2'de Siyonizm'in kurucusun Theodor Herzl yer almaktadır. Araştırdığı en önemli olaylardan biri ise Fransa'da

³Ukrainian Jewishen Counter İnternet Sayfası, İsrail, <https://ukrainianjewishencounter.org/en/conflict-cooperation-ukrainian-jewish-relations-bumpy-path/>, (31.01.2018).

⁴Time Türk haber sitesi, Theodor Herzl Biyografi.<https://www.timeturk.com/theodor-herzl/biyografi-805216>, (31.01.2018).

yıllarca davası süren ve günümüzde de halen siyaset bilimcileri tarafından araştırılan meşhur Dreyfus vakası Theodor Herzl 'in Yahudi toplumu düşüncesini ortaya koymasında yardımcı olmuştur. Dreyfus vakası Fransa'da Dreyfus isimli bir rütbeli Yahudi asıllı askerin yakın iş arkadaşları tarafından kıskanılarak sahte belgelerle vatan hainliğinde ve casuslukta suçlanması yıllar süren davanın sonucunda bu şahsın sadece Yahudi asıllı olduğu için işinde iyi olduğu sebepleriyle kıskanılarak iftira atıldığı ve suçsuz olduğunun ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır.

Theodor Herzl 1899 yılının 30 Nisan tarihinde o dönemin Osmanlı Padişahı olan 2. Abdülhamit'e randevu istemek için Hariciye Vekâleti denilen günümüzde Dışişleri Bakanlığı olarak bilinen kuruma gönderiliyor ve kurumun o dönemki müsteşarı olan Artin Paşa bu randevu talebinin bizzat kendisi ulaştırmıştır. Randevu mektubu Herzl tarafından yazılarak ıslak imzalanmış ve Viyana kentinin Vin-Vering, Karl Ludwig Sokağı 50 numaradaki adresten yollanmış bulunmaktaydı. Mektupta Herzl, Yahudilerle ilgili şu kelimelere yer vermiştir: Yahudi milliyeti çoğu Avrupa devletlerinde sürekli baskı altındadır ve Yahudi halkı çaresizdir. "Padişahın izni dâhilinde Yahudilere Filistin sınırları dâhilinde yaşaması için yer ayrılmasını sizden rica ediyoruz. Bu toprak mukabilinde Musevi muhacirler Osmanlı toprakları dâhilinde hiçbir eyleme kalkışmayacaklarını, Osmanlı imparatorluğuna ve padişahının kanun kaidelerine sadık olacakları ifade edilmiştir. Bu ricalarının mukabilinde Londra'da kurulan Müştemilat-i Musevi'ye Bankası aracılığıyla Osmanlı devletine maddi yardım ve sınırsız kredi verileceğini belirtmiştir. 1901 yılının 19 Mayıs tarihinde 2. Abdülhamid ile Theodor Herzl arasında özel bir görüşme yapılmıştır. Yapılan bu görüş olumsuzlukla sonuçlandı. 3 Ocak 1902 yılında ise Osmanlı Padişahı tarafından resmi olarak cevap yazılarak olumsuz sonuç bildirilmiştir. Bu resmî belgede bu ifadeler belirtilmiştir: "Dr. Herzl, padişahın huzuruna çıkmış fakat Padişah onun bu isteğini ret vermiştir kelimeleri kullanılmıştır.⁵ Şekil 3'te Osmanlı padişahı Abdülhamit tarafından Theodor Herzl'e hitaben yazılan cevap mektubu yer almaktadır.

---

⁵Aksam, Haber sitesi, Theodor Herzl Toprak talebi. <https://www.aksam.com.tr/guncel/herzl-toprak-degil-yerlesim-yeri-istemis/haber-722720> 2018, (17.10.2019).

Şekil 3: Osmanlı Padişahı 2. Abdülhamit'in Herzl'e cevap mektubu

Kaynak: (<https://www.aksam.com.tr/guncel/herzl-toprak-degil-yerlesim-yeri-istemis/haber-722720> 2018)

1896 yılında Theodor Herzl Yahudi halkı için dönüm noktası olan Yahudi Devleti kitabını yazmıştır ve bir egemen Yahudi devleti kurma düşüncelerini savunmuştur. Bu kitabın yazımıyla Yahudi ırkı bir devlet arayışına girmiş ve Theodor Herzl'in yardımıyla 1897 yılına gelindiğinde İsveç'in Basel'de şehrinde ilk Siyonist Kongresi yapılmıştır. Kongrede toplanan Yahudilerin ortak düşüncesi Filistin sınırları dâhilinde Yahudi halkı için dünya devletleri tarafından hukuken tanınan bir devlet kurma hedefi benimsenmiştir. Kongrede Dünya Siyonist Örgütü'nün kurulmasına kararı alınmıştır. Şekil 4'te Theodor Herzl'in yardımıyla 1897 yılında yalına ilk Siyonizm kongresinin yapıldığı bina yer almaktadır.

Theodor Herzl 1904 yılında hayatını kaybetmiş ve onun hayatta olduğu devirlerde "Dünya Siyonist Örgütünü" finanse edecek ve bu kuruluşun düşüncelerini savunacak devlet desteği bulma düşüncesi hüsrana uğramıştır.⁶

⁶ TimeTurk, haber sitesi, Theodor Herzl Kimdir, <https://www.timeturk.com/theodor-herzl/biyografi-805216>, (31.01.2018).

Şekil 4: Birinci Siyonizm Kongresi'nin toplandığı Basel'deki bina
Kaynak: (<http://www.bbc.co.uk/turkish/ortadogu/1897.shtml> 2019)⁷

Siyonistlere, Filistin üzerindeki emellerinin uluslararası toplum tarafından tanınması fırsatını sağlayan gelişme, İngiltere'nin Birinci Dünya Savaşı yıllarında Rusya'yı savaşta tutmak, Amerika'nın savaşa katılmasını çabuklaştırmak ve Almanya'yı içerden zayıflatmak amacıyla Siyonistlerden destek alabileceğine inanması olmuştur. Londra'daki Siyonist Sözcüsü Chaim Weizmann'ın da çabalarıyla gelişme kaydeden İngiltere ile Siyonistler arasındaki yakınlaşma, 1917'de Balfour Deklarasyonu'nun ilanına giden yolu açmıştır. Kasım 1917'de yayınlanan Balfour Deklarasyonu ile İngiltere, Filistin'de bir Yahudi milli yurdunun kurulmasını- Filistin'deki Yahudi olmayan toplumların sivil ve dini haklarına zarar verilmeyeceğini de belirtmek suretiyle kabul ettiğini duyurmuştur. Balfour Deklarasyonu'nun ilanı ile sonuç olarak Yahudi milliyetinin milli yurt düşüncesi tasdik edilmiş ve bununla günümüzde halen süren İsrail-Filistin sorununun temeli atılmıştır. Şekil 5'te Balfour Deklarasyonunun içeriği ile ilgili bilgi tablosu yer almaktadır.

⁷BBC Türk haber sitesi, Orta Doğu 1897, <http://www.bbc.co.uk/turkish/ortadogu/1897.shtml> 2019, (20.10.2019).

Şekil 5: Balfour Deklarasyonu

Kaynak: (Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/filistinde-ısgalin-yolunu-acan-balfour-deklarasyonu-100-yasinda/954461> 2017)⁸

Nisan 1920'de toplanan San Remo Konferansı'nda, Büyük Suriye Fransa ile İngiltere arasında paylaşılarak, Suriye (Lübnan'la birlikte) Fransız, Irak, Ürdün ve Filistin ise İngiliz manda yönetimleri altına girmiştir. Filistin'de uluslararası yönetim yerine, İngiltere mandasının kurulmasında şüphesiz ki Balfour Deklarasyonu'yla Yahudilere milli yurt vaat edilmiş olması, meşrulaştırıcı bir rol oynamıştır.

İngiltere ise 1922'de yayınladığı Beyaz Kâğıtta, Filistin'de Yahudiler için sadece bir yurt oluşturulmasının söz konusu olduğunu açıklamıştı. Siyonistlerin genelde sistematik şekilde Filistin topraklarına Yahudi göçünü organize etmişler ve ilavetende uluslar arası konjonktürde ortaya çıkan birçok gelişmeler sonucu Yahudi göçünün arttığı bir faktör olarak görülmüştür. Yahudi göçlerine yıl bazında bakarsak aşağıdaki şekildedir:

- 30.000 Yahudi 1919-1923 yılları arasında
- 50.000 Yahudi 1924-1926 yılları arasında,
- 1933-1936 yılları arasında ise 170.000 Yahudi göç edilmiştir.

Baktığımız zaman en çok göç 1933-1936 yılları arasında olduğu görülmektedir. Buna sebepse 1933 yılında NazilerAlmanya'da iktidara gelmiş ve Yahudilere karşı agresif tavır sürdürmüşlerdir. 170 bin Yahudi'nin Filistin bölgesine göçü diğer taraftansa Arap toplumunu rahatsız etmiştir.

⁸Anadolu Ajansı, Filistinde işgalin yolunu açan Balfour Deklarasyonu, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/filistinde-ısgalin-yolunu-acan-balfour-deklarasyonu-100-yasinda/954461> 2017, (10.06.2018).

1921’de 93 bin olan Filistin’deki Yahudi sayısı 1936 yılı sonunda 382 bine çıkmış. Bu dönemlerde bu arazideki Arap nüfusuna baktığımız zaman burada da bir artımın olduğu görülmektedir. Nitekim bu dönemlerde Filistin toprakları içerisinde 1921 yılında 700.000 olan Filistinli Arap nüfusu 1936 yılına gelindiğinde 983.000’in üzerindeydi. Zengin Yahudilerin ileri derecede toprak satın alması sonucu topraklarını kaybeden Filistinli çiftçilerin işsiz kalmasına ve giderek yoksullaşmasına yol açmıştır. Belirtilen sebeplerin sonucunda ise Arap ayaklanmaları artmış ve Araplarla Yahudiler çatışmalar başlamıştır. Yahudi göçmenlere tarım arazisi sağlamak üzere Yahudi Milli Fonu tarafından yapılan alımlar neticesinde 1939’da toplam ekilebilir arazinin %10’u Yahudilerin eline geçmiştir. Toplumlar arası gerilim; 1921, 1928, 1933, 1936-1939 yıllarında şiddetli Arap- Yahudi çatışmalarına neden olmuştur. İngilizlere duyulan güvensizlik nedeniyle Yahudiler kendi savunma örgütlerini kurmaya başlamış, Haganah, Irgun, Stern (Lehi) gibi örgütler Araplara karşı saldırı ve misillemelerde yer almalarının yanı sıra, manda yönetimine yönelik terör eylemleri de gerçekleştirmişlerdir.⁹ 1933’teki iktidar değişikliğinden sonra Almanya, İtalya ile birlikte Arapları Yahudilere karşı kıskırtmış, Araplara gizli olarak silah ve malzeme gönderilmiştir. 1936’da başlayan Arap ayaklanması, sivil itaatsizlik sınırlarının ötesine geçerek manda yönetimini oldukça zor durumda bırakmış, İngilizler isyanı bastırmak için 20 bin askerle müdahale etmelerine rağmen, 1939’a kadar düzeni sağlayamamışlardır. 5 bin Arap, 2 bin Yahudi ve 600 İngiliz’in ölümüyle sonuçlanan ayaklanma, Arap liderlerinin sürgüne gönderilmesine ya da tutuklanmasına yol açarak, toplumu liderlikten yoksun bırakmış, Filistin ekonomisine büyük zarar vermiştir. İngiltere, ayaklanmanın nedenlerini araştırmak ve çözüm yolları geliştirmek üzere çok sayıda komisyon görevlendirmiştir.¹⁰ 1929 yılında Sir Walter Shaw tarafında Shaw Komisyonu kurulmuştur. Komisyonun bir araştırmasında Arap topluluğunun topraksız kalması şu şekilde belirtilmiştir:

Zengin Yahudilerin Filistinli Araplardan aşağı fiyattan toprak alımlarını gerçekleştirmiş ve kısa zaman sonra Filistinli Araplarda ekonomik kriz yaşanmıştır. Topraksız kalan Filistinli Araplar ellerindeki toprakları kaybettikten sonra aç kalmışlardır. Oluşan bu ortam sonucu Araplar Yahudi düşmanlı belirmiştir. Komisyon yukarıda belirtilen sebeplerden dolayı Yahudi-Arap düşmanlığının ilk tohumlarının buradan ortaya çıktığını ve ana nedenlerinin bunlar olduğu açıkça belirtilmiştir. 1930 yılında yayımlanan Passfield raporunda; toprak sorununa vurgu yapılarak, Filistin’de tarıma elverişli alanın az, buna karşılık Arapların nüfus

⁹ Elvin Abdurahmanlı, ‘‘İstihbarat Teşkilatlarının Terör Örgütlerine Sızması: İRA örneği’’, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019, s. 10 vd.

¹⁰Mustafa Akkan, *Filistin İsrail Meselesi Nereye Gidiyor?*, Ekonomik Araştırmalar ve Proje Müdürlüğü, Konya 2017.

artışının fazla olduğu, Yahudi göçlerine müsaade etmenin Arapları açlığa teslim etmek anlamına geldiği belirtilmiştir. Arap-Yahudi düşmanlığını bitirmenin ve bu çatışmaları önlemenin tek yolunun raporda iki başlık altında belirtilmiştir:

1. Filistin topraklarına Yahudilerin göç edilmesinin kısa zaman içerisinde kısıtlanması veya durdurulması,
2. Zengin Yahudilerin toprak alımına ilişkin bir sınırlama getirilmesi ve bununla birlikte Filistinli Araplara geçimlerini sağlaması için iş olanağı sağlanması gerektiği belirtilmiştir.

Ancak, Yahudilerin gösterdiği tepki nedeniyle İngiltere raporu reddetmek zorunda kalmıştır. 1937 yılı Peel Komisyonu raporuna kadar toprağın bölünmesi tavsiye edilmemiştir. Aslında Peel Raporu öncekilerden farklı olarak taksimi gündeme getirmiş, Filistin'in Yahudi Devleti, Arap Devleti, Kudüs ve çevresi olarak üçe bölünmesini önermiştir.¹¹ Fakat 1947 yılına kadar İngiltere, bu bölünme tercih seçeneği olarak görmemiştir. İlavetende İngiltere, bu sorunu çözmek için daha önceleri iki defa Milletler Cemiyetine başvurmuş ve sonuç elde edememiş sonuç olarak da bu krizi yönetme yaklaşımı, şu şekilde sürmüştür:

- Filistin topraklarına Yahudi göçünü kısa süreliğine kısıtlama
- Zengin Yahudilerin kısıtlı şekilde toprak alması olmuştur.

Taksim fikrini kabul etmeyen, ortaya attığı planlar Araplar ve Yahudiler tarafından reddedilen İngiltere, 1939'da Londra'da düzenlediği Yuvarlak Masa Konferansı'ndan da sonuç alamayınca, sorunu kendi inisiyatifiyle çözmeye karar vermiş ve Mac Donald Raporu'nu yayınlamıştır.

Bu raporda 1939 Beyaz Kitabı olarak da bilinen belgeyle, İngiltere Filistin'e 10 yıl içinde bağımsızlık vereceğini, Yahudi göçünü 5 yıllık sürede 75 bin ile sınırlandıracağını, illegal göçleri önlemek amacıyla gerekli tedbirleri alınacağı belirtilmişti. İlaveten de Yahudilerin Filistinli Araplardan toprak satın almalarında katı kural ve kısıtlamalar getirildi. Sonuç olarak Belgede, İngiltere'nin Yahudileri şoka uğratan tutum değişikliği, İngiltere'nin, Filistin'in bir Yahudi Devleti olmasının politikaları arasında bulunmadığını açıkça deklare etmesiyle ortaya konmuştur. ABD 33 milyonun üzerinde Yahudi'nin ikamet ettiği bilinmektedir. İlaveten de belirtmek gerekirse ABD Dünya Siyonist Örgütü'nün en güçlü

¹¹ Bkz. Yusuf Çağlayan, *Sosyolojik Savaş*, Timaş Yayınları, İstanbul 2016.

merkezlerinden biri olması, sonucu 2. Dünya savaşı esnasında ABD Avrupa'da Nazi Almanya'sının zulmüne maruz kalan Yahudi mülteci sorunuyla yakından ilgilenmiştir.

Arap devletleri İngiltere'nin Filistin-İsrail sorununun çözüm yollarından ve Filistinli Araplara karşı tutumundan memnun olmadıklarını Suudi Arabistan vasıtasıyla 1939 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin 32. başkanı Franklin Roosevelt'e belirtmişlerdir. 1939 yılında ABD Başkanı Franklin Roosevelt, Arap-Yahudi sorunu ile ilgili aşağıdaki güvenceyi verdiğini belirtmiştir: ABD hükümeti Araplara ve Yahudilere tam manasıyla danışılmadan Filistin topraklarının sınırları için hiçbir değişiklik yapılmayacağı ifade edilmiştir.¹²

1.1. İsrail Devletinin Kuruluşu ve Birinci Arap-İsrail Savaşı

İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği ekonomik sıkıntılar, Yahudilerin Filistin'e göçünü engellemeye devam etmesi nedeniyle artan uluslararası baskılar İngiltere'yi, Şubat 1947'de Filistin sorunu 'nu, BM'ye havale etmeye zorlamıştır. Filistin sorununun BM'ye havale edilmesinden önce, ABD ile İngiltere arasında Avrupa'daki Yahudi mülteciler meselesi nedeniyle yaşanan sıkıntılı süreç, ABD'nin, Filistin sorununa yeni ve güçlü bir oyuncu olarak müdahil olmasıyla sonuçlanmıştır. 14 Mayıs 1948 tarihinde İsrail Devleti'nin kurulduğu ilan edilmiştir. Birçok uluslararası gazetelerde yeni İsrail devleti kuruldu diye başlık atılmıştır.

Şekil 6: 1948 yılının 15 Mayıs tarihi Gazetelerde İsrail devleti kuruldu başlığı
Kaynak: (<https://ver2018.presidentsreport.web3.technion.ac.il/category/from-the-president/> 2019)¹³

¹²Neşe Kemiksiz, *Siyonizm'in Doğuşu ve Yahudi Devleti Fikri*, Anka Enstitüsü, http://ankaenstitusu.com/siyonizmin-dogusu-ve-yahudi-devleti-fikri_2/ 2017. (20.04.2020).

¹³President Report Haber Sitesi, İsrail 1948. <https://ver2018.presidentsreport.web3.technion.ac.il/category/from-the-president/>, (11.12.2019).

Şekil 7: "The New York Times: New State of Israel" başlığı
Kaynak: (<https://fineartamerica.com/featured/creation-of-israel-1948-granger.html> 2015)¹⁴

BMGK tarafından Filistin-İsrail sorununun çözümü için şu şekilde yol belirlenmiştir:

- Kudüs'te Federal Devlet yapısı oluşturulmalı,
- Aşırı Yahudi göçü sebebiyle Filistin sınırları dahilinde olan Yahudiler ve Araplar içinde önemli bir yere sahip Kudüs arazisi Filistinli Araplar ve Yahudiler arasında ortak bir uluslararası statü konumunda kalması gerektiği ifade edilmiştir.¹⁵

1947 yılının 29 Kasım'ında 33 kabul oyu, 13 ret ve 10 çekimser oyla bu tez kabul edildi. Arap devletleri ve Türkiye Cumhuriyeti ret oyu veren devletler arasında olmuştur. Şekil 6 ve 7'de İsrail devletinin kuruluşu ile ilgili 1948 yılında yayımlanan ilk haberler yer almaktadır.

İsrail'i tanıyan ilk devletlerden biri de Türkiye Cumhuriyeti olmuştur. 1949 yılının 1 Nisan tarihinde 7171 sayılı Resmî Gazete 'de "İsrail" devletinin tanıma kararı alınmıştır.

¹⁴Granger, 2015, Creation of Israel 1948. <https://fineartamerica.com/featured/creation-of-israel-1948-granger.html>, (31 01 2018).

¹⁵N. Kemiksiz, a.g.m., s, http://ankaenstitusu.com/siyonizmin-dogusu-ve-yahudi-devleti-fikri_2/, (20.04.2020).

T.C. Resmî Gazete

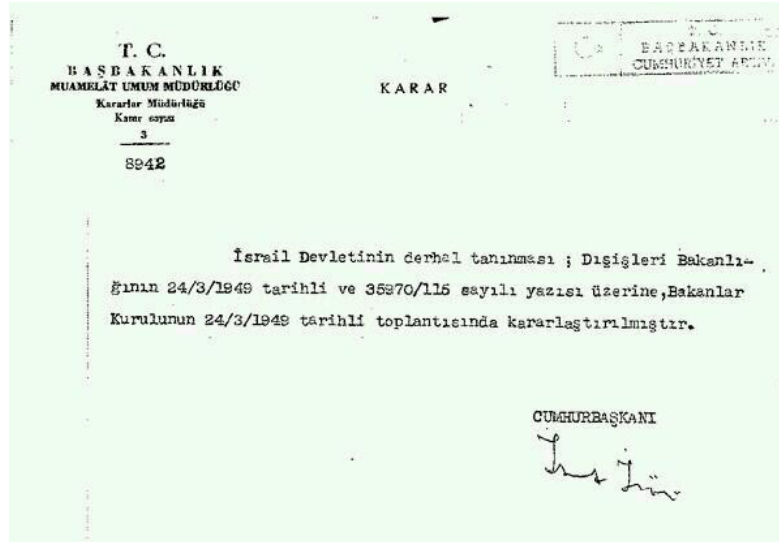
Kuruluş tarihi: 7 Ekim 1936-1920

Mare ve post işleri için Nispetiye'de Kurulmuş ve Devlet Mühürhanelerinde vaktince çıkarılır	1 NİSAN 1949 CUMA	Sayı : 7171
---	----------------------	-------------

Bakanlar Kurulu Kararları

3 Karar Sayısı: 8926				3 Karar Sayısı: 8942			
Stratijik Dine bağlı Tercan İcraatını dış topraklı bölge olarak tanımlı; Tercan Bakanlığının 21/3/1949 tarihli ve 8707-41197-1629/12908 sayılı yazısı ile, 4703 sayılı kanunun 15 inci maddesine göre, Bakanlar Kurulunun 21/3/1949 tarihinde kararlaştırılmıştır.				İsrail Devletinin derhal tanınması; Dışişleri Bakanlığının 24/3/1949 tarihli ve 35970/115 sayılı yazısı üzerine, Bakanlar Kurulunun 24/3/1949 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.			
21/3/1949				24/3/1949			
CUMHURBAŞKANI İSMET İNÖNÜ				CUMHURBAŞKANI İSMET İNÖNÜ			
Başbakan S. GENALTAŞ	Devlet Bakanı Bakanlar Yardımcısı N. ERİM	Devlet Bakanı N. SUMER	Adalet Bakanı F. SİRİNER	Başbakan S. GENALTAŞ	Devlet Bakanı Bakanlar Yardımcısı N. ERİM	Devlet Bakanı N. SUMER	Adalet Bakanı F. SİRİNER
Milli Servisler Bakanı H. ÇAKIR	İçişleri Bakanı R. ERİŞİRGİL	Dışişleri Bakanı N. SADAĞ	Materyel Bakanı İ. B. AKSAL	Milli Servisler Bakanı H. ÇAKIR	İçişleri Bakanı R. ERİŞİRGİL	Dışişleri Bakanı N. SADAĞ	Materyel Bakanı İ. B. AKSAL
Milli Eğitim Bakanı T. BANGİTOĞLU	Bayındırlık Bakanı S. ADILAN	Ekos ve Tarım Bakanı C. S. BARLAS	Sağ ve S. Y. Bakanı Dr. K. BAYIŞTİ	Milli Eğitim Bakanı T. BANGİTOĞLU	Bayındırlık Bakanı S. ADILAN	Ekos ve Tarım Bakanı C. S. BARLAS	Sağ ve S. Y. Bakanı Dr. K. BAYIŞTİ
G. ve Tekel Bakanı Dr. F. S. BÜRGÜ	Ticaret Bakanı C. ORAL	Ulaştırma Bakanı Dr. K. S. AYRIL	Çalışma Bakanı R. S. SİRER	G. ve Tekel Bakanı Dr. F. S. BÜRGÜ	Ticaret Bakanı C. ORAL	Ulaştırma Bakanı Dr. K. S. AYRIL	Çalışma Bakanı R. S. SİRER

Şekil 8: İsrail Devleti'nin "derhal tanınmasına" ilişkin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve Bakanlar Kurulu imzalı Devlet Arşivleri-Cumhuriyet Arşivi'nde yer alan belge. Belge No: 03018 0102118 1083
Kaynak:(<http://www.haberekibi.com/tarih-bulteni/turkiye-israili-bu-kararla-tanimisti-h60187.html> 2019)¹⁶

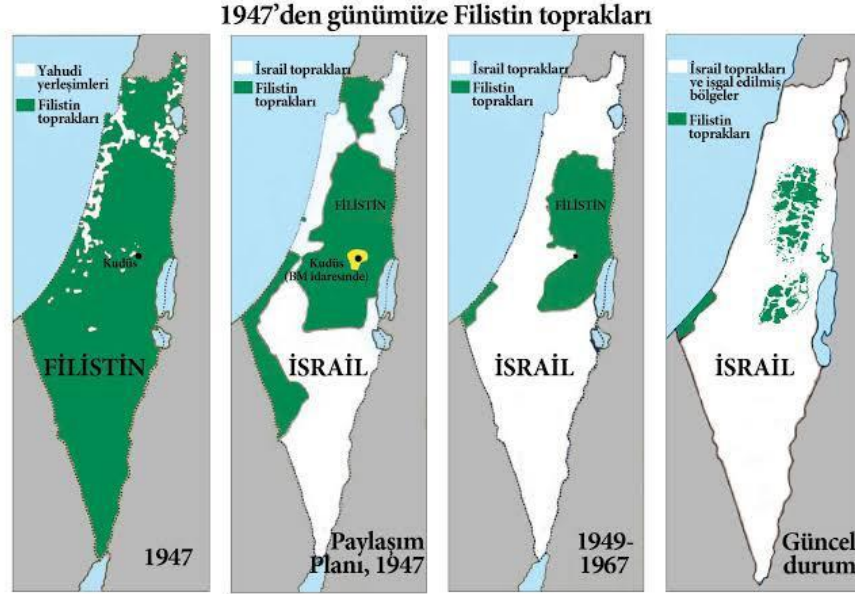
Şekil 9: İsrail Devleti'nin "derhal tanınmasına" ilişkin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve Bakanlar Kurulu imzalı Devlet Arşivleri-Cumhuriyet Arşivi'nde yer alan belge. Belge No: 03018 0102118 1083
Kaynak:(<http://www.haberekibi.com/tarih-bulteni/turkiye-israili-bu-kararla-tanimisti-h60187.html> 2019)

¹⁶Haber Ekibi sitesi, Türkiye'nin İsrail'i tanıma Kararı. <http://www.haberekibi.com/tarih-bulteni/turkiye-israili-bu-kararla-tanimisti-h60187.html> 2019, (31.09.2019).

15 Mayıs 1948 tarihinde İsrail'in devlet ilan etmesinde bir gün sonra Arap devletleri İsrail'e karşı savaş ilan etmiştir ve bununla da birinci Arap-İsrail Savaşı başlamıştır. Arap tarafının devletleri olarak Mısır, Ürdün, Suriye ve Irak orduları Filistin sınırları içine 16 Mayıs 1948 tarihinde girmiştir. 22 Mayıs 1948 tarihinde BM Güvenlik Konseyi tarafından S/773 ve S/801 sayılı karar ile ateşkes çağrısında bulunulmuş fakat olumlu bir sonuç alınamamıştır. İsveç diplomatı olan Bernadotte, Birleşmiş Milletler tarafından ateşkesi yapışması için bu göreve tayin edilmiştir. 1948 yılının 10 Haziran tarihinde ateşkes kararı alınmıştır. Alınan bu karara göre taraflardan hiçbiri silah alımı yapmamalıydı fakat İsrail bu kararı çiğneyerek silah yardımı almıştır. 1948 yılının 7 Temmuz tarihinde ateşkes tekrar bozulmuş ve bunun üzerine BM Güvenlik Konseyi tarafından 8 gün sonra 15 Temmuz 1948 yılında barış anlaşması için S/902 sayılı kararı kabul etmiştir. Alınan S/902 sayılı bu kararda, taraf devletlere anlaşma için 3 gün süre tanınmıştır. Yoksa BM Güvenlik Konseyi'nin 39. Maddesi gereğince barışın ihlali sebebiyle BM güvenlik kurulu bu olaya müdahale yetkisini kullanacağı belirtiliyordu. Diplomat Bernadotte Kudüs Araplara bırakılacak sözü vermişti fakat 1948 yılının 17 Eylül tarihinde Stern terör örgütünün üyeleri tarafından öldürülmesi sonucu bu söz yerine getirememiştir. Bu olay üzerine BM Güvenlik konseyi 1 ay sonra 1948 yılının 17 Ekim tarihinde S/1044 sayılı bir kararı almış ve taraf devletler tekraren ateşkes çağrısında bulunmuştur. 1948 yılının 12 Aralık tarihinde Türkiye, Fransa ve ABD'nin katılımıyla BM güvenlik kurulu tarafından 194 (III) sayılı kararla "Filistin Uzlaştırma Komisyonu" kurulmuştur. 1949 yılının 24 Şubat tarihinde İsrail-Mısır, 1949 yılının 23 Mart tarihinde İsrail-Lübnan, 1949 yılının 3 Nisan tarihinde İsrail-Ürdün, 1949 yılının 20 Temmuz tarihinde İsrail-Suriye Ateşkes anlaşması imzalanmıştır.¹⁷ Birinci Arap-İsrail savaş sonucuna bakarsak İsrail devleti kazançlı olarak ayrılan devlettir diye biliriz. Buna sebepse 1947 tarihindeki BM'nin Taksim kararıyla İsrail'e verilen 5.800 millik toprak sınırı savaş sonrasında 8.000 mile çıkarmıştır ve bununla da Filistin topraklarını %80'ini işgal etmiştir. İlaveten de Kudüs'ü neredeyse yarısını ele işgal etmiş ve 900.000 fazla Filistinli halk vatanlarını terk etme zorunda kalmıştır. Filistin toprakları; Gazze Şeridi olarak bilinen kısmı İsrail, Mısır, ve Doğu Kudüs ile Batı Şeria bilinen kısmı ise Ürdün arasında paylaşılmıştır. Şekil 8 ve şekil 9'da Türkiye Cumhuriyeti tarafından 1948 yılında kurulan İsrail devletinin tanınmasıyla ilgili resmi kararlar bulunmaktadır.

---

¹⁷Bora Bayraktar, *Barış Çalışmaları Perspektifinden İsrail-Filistin Sorunu: Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*, Küre Yayınları, İstanbul 2013, s. 230-250.

Şekil 100: Filistin Toprakları 1947 yılından Günümüze

Kaynak: (Akşam Gazetesi <https://m.aksam.com.tr/amp/yasam/dogu-kudus-neresi-onemi-ne-filistin-haritasi-nasil/haber-688354> 2017)¹⁸

1.2 İkinci Arap-İsrail savaşı 1967

Şekil 10'da İsrail devletinin ilk kurulduğu yıllardan günümüze kadarki savaşlarda kazandığı topraklar ve güncel sınırları gösterilmiştir.

Şekil 111: 6 Günlük 1967 Arap-İsrail Savaşı

Kaynak: (<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40157650> 2019)¹⁹

¹⁸Akşam Gazetesi, Doğu Kudüs neresi ve önemi nedir?, <https://m.aksam.com.tr/amp/yasam/dogu-kudus-neresi-onemi-ne-filistin-haritasi-nasil/haber-688354> 2017,(20.10.2019).

¹⁹Jeremy Bowen, İsrail-Filistin Sorunu, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40157650>,(06.05.2019).

Şekil 12: 1967'de Tel Aviv'de sivil savunma hazırlıkları
Kaynak:(<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40157650> 2019)

22 yıl sonra ikinci Arap-İsrail savaşı 5 Haziran 1967 yılı tarihinde başladı ve tarihe 6 günlük savaş olarak çekmiştir. İsrail ile ikinci Arap savaşı Mısır, Ürdün, Suriye ve Irak'ın dâhil olmasıyla başlamıştır. 1967 yılının tarihinde 10 Haziran bitmiştir.²⁰ Savaş zamanı Arap devletleri Sovyetlerden MIG-21 Uçaklarını almış bunun üzerine İsrail ise ABD'den yardım olarak Hawk füzesi, Skyhawk uçakları, Patton tanklarını almıştır İlk 2 gün içerisinde Kudüs topraklarının neredeyse tamamına yakını İsrail eline geçmiştir. 6 Günlük savaş sonucunda İsrail'in eline geçen araziler bunlardır: Gazze, Golan tepeleri, Batı Şeria, Kudüs ve Sina. 1967 yılının 10 Haziran tarihinde Arap-İsrail savaşında ölen 34 ABD askeri ve yaralanan 171 asker için 12 milyon dolar tazminat ABD'ye ödemek zorunda kalmıştır. Şekil 10 ve şekil 11'de 1967 yılında başlayan ve 6 günlük savaş olarak tarihe geçen Arap İsrail savaşları zamanı askerin savaşa hazır vaziyete getirilmesi ve sivil halkın hazırlıkları yer almaktadır.

1.3. Üçüncü Arap-İsrail savaşı 1973

1973 yılının 6 Ekim tarihinde Mısır ve Suriye İsrail devletine savaş ilan etmiştir. Bu savaş tarihe Yom Kippur Savaşı olarak İsrail ile Arap ülkelerinin bir nevi son savaşı oldu diye biliriz. Savaşın isminin Yom Kippur olması ise Yahudi halkının kutsal günü sayılan Yom Kippur'da yani kefaret günü Üçüncü Arap-İsrail savaşı başlamıştır. Mısır ve Suriye devletinin bu savaşta maksadı 1967 yılındaki ikinci Arap-İsrail savaşı zamanı İsrail tarafından ele geçirilen Golan Tepeleri ve Sina Yarımadası'nı İsrail işgalinden kurtarmak düşüncesi olmuştur. Bu savaş 3 hafta sürmüş ve savaş süresince taraf devletler ağır kayıplara uğramıştır. İsrail 102 savaş uçağı, 400 tank ve 2500 askeri personeli kaybetmesiyle sonuçlanmıştır. İsrail savaş tankları ileri düzeyde olmasından ve Mısır hükümetinin yanlış askeri politikaları

²⁰ Bkz. Fatma Tunç Yaşar, Sevinç Alkan Özcan ve Zahide Tuba, *Siyonizm Düşünden İşgal Gerçeğine Filistin*, İHH Araştırma Yayınlar Birimi, İstanbul 2011.

sonucunda Arap devletleri yenilgiyle karşı karşıya kalmıştır. Araplar bu savaşa Bedir ismini vermiştir. Buna sebepse savaşı olduğu ay Ramazan ayına denk geldiğinden kaynaklanmaktadır. Mısır Cumhurbaşkanı Sedat'ın kardeşi Atıf Sedat İsrail ordusunun düşürdüğü saldırı uçaklardan birinde hayatını kaybetmiştir. Atıf Sedat kendisi birer pilot olmuştur. 1974 yılının Nisan ayın İsrail Başbakanı görevinde bulunan Golde Mir ve Genelkurmay başkanı hakkında savaş ihmali suçuyla soruşturma açılmış ve mahkeme sonucu olumsuz olmasına rağmen 1974 yılının 11 Nisan tarihinde İsrail Başbakanı görevini yürüten Golde Mir siyasi baskılardan dolayı görevden istifa etmek zorunda kalmıştır. 22 ve 25 Ekim 1973 tarihinde BMGK taraf devletlere ateşkes çağrısında bulunmuş fakat olumsuz sonuçlanmıştır.1974 yılının 18 Ocak tarihinde İsrail'in Süveyş kanalından çekilme anlaşmasına varılmıştır. 1974 yılının 5 Haziran tarihinde ise Tel Aviv Anlaşması ile Suriye'den İsrail çekilmiş fakat Golan Tepeleri üzerindeki hâkimiyetini sürdürmüştür.²¹

---

²¹ Mustafa Deveci, Anadolu Ajansı, 06 10 2018. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/arap-ulkeleriyle-israilin-son-savasi-yom-kippur/>, (10.06.2018).

Sonuç

Makalede Siyonist hareketlerin tarihsel geçmişi olduğunu ve Yahudi halkının bir Yahudi devleti kurma düşüncesinden bahsedilmiştir. Makalede Siyonizm'in doğuşuyla ortaya çıkan İsrail-Filistin sorunu ekseninde Yahudi devletinin kurulması ve Arap devletlerinin buna karşı çıkması ve bunun sonucunda Arap-İsrail Savaşları detaylı bir şekilde ele alınmıştır. 1880-1948 yılları arasında İngiltere'nin Orta Doğuda İsrail devleti kurulması için sistematik şekilde bu bölgeye Yahudi halkı göç edilmesi resmi kaynaklarla belirtilmiştir. Nitekim bazı arazileri zengin Yahudiler Filistin halkından ücret belli bir ücret karşılığında satın alarak o bölgede kendi konjonktür el planlarını devam etmiştir. 15 Mayıs 1948 tarihinde Yahudi halkının İsrail'i devlet olarak ilan etmesiyle başlayan birinci Arap-İsrail Savaşları hakkında detaylı olarak incelenmiş ve Arap devletlerinin bu savaştan yenilerek, İsrail devletinin ise kazançlı olarak çıktığı sonucuna varılmıştır. 1967 yılında İsrail-Filistin sorunu ekseninde Arap devletlerinin uzlaşamaması sonucunda ikinci Arap-İsrail çıkması ve bu savaşın Arap devletlerin yenilgisiyle İsrail'in ise dış yardımlarla kazanması sonucuna varılmıştır. 1973 yılının 6 Ekim tarihinde üçüncü ve sonuncu olarak bilinen Arap-İsrail savaşı başlamış 22 Ekim 1973 yılında İsrail devletinin kazanmasıyla ve Golan tepeleri üzerindeki hâkimiyetiyle sonuçlanmıştır.

Kaynaklar

ABDURAHMANLI, E., ‘İstihbarat Teşkilatlarının Terör Örgütlerine Sızması: İRA örneği’, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019.

AKKAN, M., *Filistin İsrail Meselesi Nereye Gidiyor?*, Ekonomik Araştırmalar ve Proje Müdürlüğü, Konya 2017.

BOWEN, J., İsrail-Filistin Sorunu, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40157650>,(06.05.2019).

ÇAĞLAYAN, Y., *Sosyolojik Savaş*, Timaş Yayınları, İstanbul 2016.

DEVECİ, M., Anadolu Ajans, 06 10 2018. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/arap-ulkeleriyle-israilin-son-savasi-yom-kippur/> , (10.06.2018).

KAŞTAN, Y., ‘Filistin Topraklarında Yahudi Milliyetçiliğinin Oluşumunda “ChoweweZion”, “Bnei Brith” ve “Esra” Cemiyetlerinin Rolü, *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.15, Nevşehir 2016, s. 481-486.

KEMAL, M., Timeturk I Haber Merkezi, <https://www.timeturk.com/siyasi-siyonizm-theodor-herzl-ve-israil-in-kurulusu/haber-186400>, (27.06.2016).

KEMİKSİZ, N., *Siyonizm'in Doğuşu ve Yahudi Devleti Fikri*, Anka Enstitüsü, http://ankaenstitusu.com/siyonizmin-dogusu-ve-yahudi-devleti-fikri_2/ 2017. (20.04.2020).

YAŞAR, F. T.- ÖZCAN, S. A. ve TUBA, Z., *Siyonizm Düşünden İşgal Gerçeğine Filistin*, İHH Araştırma Yayınlar Birimi, İstanbul 2011.

President Report Haber Sitesi, İsrail 1948. <https://ver2018.presidentsreport.web3.technion.ac.il/category/from-the-president/>, (11.12.2019).

Time Türk haber sitesi, Theodor Herzl Biyografisi. <https://www.timeturk.com/theodor-herzl/biyografi-805216>, (31.01.2018).

TimeTurk, haber sitesi, Theodor Herzl Kimdir. <https://www.timeturk.com/theodor-herzl/biyografi-805216>, (31.01.2018).

Ukrainian Jewishen Counter İnternet Sayfası, İsrail, <https://ukrainianjewishencounter.org/en/conflict-cooperation-ukrainian-jewish-relations-bumpy-path/>, (31.01.2018).

Granger, 2015, Creation of İsrail 1948. <https://fineartamerica.com/featured/creation-of-israel-1948-granger.html>, (31 01 2018).

Haber Ekibi sitesi, Türkiye'nin İsrail'i tanıma Kararı. <http://www.haberekibi.com/tarih-bulteni/turkiye-israili-bu-kararla-tanimisti-h60187.html> 2019, (31.09.2019).

Aksam, Haber sitesi, Theodor Herzl Toprak talebi. <https://www.aksam.com.tr/guncel/herzl-toprak-degil-yerlesim-yeri-istemis/haber-722720> 2018, (17.10.2019).

Akşam Gazetesi, Doğu Kudüs neresi ve önemi nedir?, <https://m.aksam.com.tr/amp/yasam/dogu-kudus-neresi-onemi-ne-filistin-haritasi-nasil/haber-688354> 2017,(20.10.2019).

Anadolu Ajans, Filistinde işgalin yolunu açan Balfour Deklerasyonu, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/filistinde-ısgalin-yolunu-acan-balfour-deklarasyonu-100-yasinda/954461> 2017, (10.06.2018).

BBC Türk haber sitesi, Orta Doğu 1897, <http://www.bbc.co.uk/turkish/ortadogu/1897.shtml> 2019, (20.10.2019).

Bora Bayraktar, *Barış Çalışmaları Perspektifinden İsrail-Filistin Sorunu: Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*, Küre Yayınları, İstanbul 2013, s. 230-250.